

De voortdurende belangstelling voor het Oedipuscomplex

door F. H. Cornelisse

De betekenis die Freud hechtte aan het pronkjuweel van zijn leer, het Oedipuscomplex, is niet te overschatten. Op vele plaatsen in zijn werk valt te lezen dat dit complex 'der eigentliche Kern der Neurose' (o.a. Freud, 1919; 1972, p. 213) vormt. Elk kind staat al vroeg voor ingewikkelde problemen: 'Jedem menschlichen Neuankömmling ist die Aufgabe gestellt, den Ödipuskomplex zu bewältigen; wer es nicht zustande bringt, ist der Neurose verfallen' (Freud, 1905; 1972, p. 127). Het kan deze problemen niet ontlopen, omdat ze volgens Freud behoren tot de uit prehistorische tijden stammende geestelijke erfenis, die men nu eenmaal niet kan weigeren: '... betrifft die phylogenetisch mitgebrachten Schemata, die wie philosophische 'Kategorien' die Unterbringung der Lebenseindrücke besorgen. Ich möchte die Auffassung vertreten, sie seien Niederschläge der menschlichen Kulturgeschichte. Der Ödipuskomplex, der die Beziehung des Kindes zu den Eltern umfasst, gehört zu ihnen, ist vielmehr das bestgekannnte Beispiel dieser Art' (Freud, 1918; 1972, p. 155). Oedipale verwickelingen zijn niet slechts van individueel belang, zij vormen de eigenlijke onderbouw van cultuur zoals bijvoorbeeld uit Totem und Tabu blijkt: '... dasz im Ödipuskomplex die Anfänge von Religion, Sittlichkeit, Gesellschaft und Kunst zusammentreffen. . .' (1913; 1973, p. 188).

Laplanche en Pontalis (1973, p. 283) merken op: 'It is significant. . . that Freud himself nowhere gives any systematic account of the Oedipuscomplex'. Het is zeker opmerkelijk dat Freud betrekkelijk nonchalant met zijn opzienbarende uitvinding omspringt. Hier en daar wekt hij zelfs regelrecht verwarring. In 1923 publiceert hij zonder nader commentaar twee verschillende visies op het complex in kwestie. Zijn inzicht in de fundamentele bisexualiteit van het kind heeft hem tot de opvatting gebracht dat er velerlei Oedipale conflicten zijn, voortvloeiend uit ambivalente gevoelens van haat en liefde die het kind

Schrijver is als psycholoog werkzaam bij de Vakgroep Methodenleer van de Subfaculteit Psychologie der Universiteit van Amsterdam

jegens zowel de vader als de moeder koestert (1923a; 1972). In het Handwörterbuch der Sexualwissenschaften (1923b; 1972) geeft hij de populair geworden, simpele omschrijving van het complex weer: 'Schon in den ersten Kinderjahren (etwa von 2 bis 5 Jahren) stellt sich eine Zusammenfassung der Sexualstrebungen her, deren Objekt beim Knaben die Mutter ist. Diese Objektwahl nebst der dazugehörigen Einstellung von Rivalität und Feindseligkeit gegen den Vater ist der Inhalt des sogenannten Ödipuskomplexes, dem bei allen Menschen die grösste Bedeutung für die Endgestaltung des Liebeslebens zukommt' (1923b, p. 221).

Deze twee versies zijn wel met elkaar in overeenstemming te brengen door aan te nemen dat de ambivalente gevoelens waarvan sprake is, bij lange na niet even belangrijk zijn. Deze onderstelling is aannemelijk als men overziet wat Freud verder over de z.i. meest turbulente jeugdperiode verteld heeft; de vijandigheid van het ongeveer vijfjarige jongetje tegenover zijn vader, de haat van het meisje voor haar moeder, staat in het centrum van het Oedipuscomplex. De liefde die de jongen zijn vader, het meisje haar moeder toedraagt, zal – afgezien van een gestoorde ontwikkelingsgang – niet meer dan een randverschijnsel zijn. Vermoedelijk geldt het Oedipuscomplex in deze zin als een van Freud's voornaamste geloofsartikelen: 'Seine Anerkennung ist das Schibboleth geworden, welches die Anhänger der Psychoanalyse von ihren Gegnern scheidet' (1905; 1972). Het is de vraag of deze uitspraak nog steeds van kracht is. De beantwoording hiervan zal in het navolgende aan de orde komen.

Bekend is dat Freud van zijn volgelingen grote, in intellectuele kringen ongebruikelijke, volzaamheid eiste. Tegenspraak duldde de uitvinder van de psychoanalyse, zoals Freud zichzelf ooit noemde (misschien is het echt onbetekenend dat hij niet van ontdekken sprak), slecht. Al te eigennuttigen konden maar beter uitreden en een nieuwe school stichten. Dat deden de vroege dissidenten, Adler, Jung en Rank dan ook. Tot in onze dagen kan men horen dat hun ideeën niet psychoanalytisch van aard zijn (zie bijv. Waelder, 1964). Het is hier niet de plaats om de grenzen van het psychoanalytische domein te bespreken. Wel verdient het opgemerkt te worden dat men sinds Freud's tijd aanzienlijk ruimhartiger is geworden over wat wel en niet psychoanalytisch mag heten, en dat lang niet iedereen alle veroordelingen van Freud even serieus neemt.

Tegenwoordig blijkt men lid van psychoanalytische genootschappen te kunnen blijven zonder alle belangrijke opvattingen van Freud te delen. Zo kan een voorstel tot wijziging van de theoretische fundering van het Oedipuscomplex nu ook buiten de spreekkamer aandacht krijgen, omdat collega's van de indiener het afwijkende idee niet zonder meer als 'weerstand' zullen duiden. Zo ook geldt twijfel over het overheersende belang van Oedipale troebelen voor mens en maatschappij niet langer onmiddellijk als kettters. Omstreeks het tijdstip

van Freud's dood kregen de inzichten van onder andere Horney, Fromm, en Kardiner ruime belangstelling, zonder diepgaande discussie over het al dan niet psychoanalytische karakter van hun denkbeelden. Inzake het Oedipuscomplex waren deze ideeën beslist deviant ten opzichte van Freud's visie. Van sommige latere uiteenzettingen kan hetzelfde worden gezegd. Maar wijdverbreide aandacht betekent nog geen invloed.

Groen (1980, p. 145) schrijft: 'Niet ten onrechte heeft Freud gesteld dat de kern van de neurose door het Oedipuscomplex wordt gevormd. Men hoort steeds meer stemmen opgaan die zeggen dat het Oedipuscomplex een achterhaalde zaak is, dat het mogelijk wel een rol speelde in het psychische beleven van de mensen uit de vorige eeuw, maar dat er in onze verlichte tijd en met onze betere opvoeding nauwelijks meer sprake kan zijn van deze hypothese van Freud. Toch blijkt steeds weer in analytische behandelingen hoe belangrijk juist de fantasieën rond het Oedipuscomplex zijn. . .'. Men kan inderdaad stemmen als die waarover Groen het heeft, nogal eens horen, maar de vraag is natuurlijk van wie zij afkomstig zijn. In geen geval van schrijvende psychoanalytici. Een ruime steekproef uit de psychoanalytische literatuur van de afgelopen jaren leert dat analytici in het geheel geen meewarigheid of misprijzen ten opzichte van het Oedipuscomplex ten toon spreiden. De term Oedipuscomplex valt in deze geschriften veelvuldig. Meestal gebeurt dit zonder enige toelichting, en dit kan niets anders inhouden dan dat het Freudiaanse begrip van de zaak wordt bedoeld. Zeker, sommigen erkennen – anders dan Freud – dat de sociale omgeving van wezenlijk belang is voor het ontstaan van het complex, maar ook zij menen vrijwel altijd dat elk kind in onze samenleving de observatiegegevens verschaft die Freud voorspeld heeft.

Er is in de loop der tijd wel enige verschuiving in interesse aanwijsbaar. Zo beweert men nu wel dat de pre-oedipale periode veel belangrijker is voor de karaktervorming dan volgens de analytische orthodoxie het geval is. Loewald (1980) betreurt dat de op zichzelf verheugende, verhoogde aandacht (in retrospectie) voor het zeer jonge kind en vooral voor diens mogelijke ontwikkelingsstoornissen, de zgn. narcistische problemen, vermindering van belangstelling voor het Oedipuscomplex met zich meebracht. Hij zou willen dat de nieuwe inzichten 'give new luster to the Oedipus complex in the present psychoanalytic climate', want – zo meent hij kennelijk – alle nieuwigheden, hoe aardig die ook zijn, mogen geen werkelijke bedreiging vormen voor de status van het Oedipuscomplex. Als Loewald gelijk heeft, wat nog te bezien valt, moeten we ons afvragen wat vermindering van belangstelling heeft te betekenen. Het kan immers heel goed zijn dat de huidige aandacht voor het Oedipuscomplex, in vergelijking met voorheen, gering is (zoals gezegd: van *weinig* belangstelling in geschrifte is geen sprake) omdat de meeste analytici het als een vaststaande wetenschappelijke verworvenheid beschouwen. Nieuwe wegen van onderzoek en

nieuwe theoretische inzichten betekenen nog geen afwijzing van oude denkbeelden. De gevaren van psychoanalytische vernieuwingen zijn volgens Van Rijthoven (1980) uitvoerig aan de orde geweest op het 31e Internationaal Congres voor Psychoanalyse (New York, 1979). De verslaggeefster vertolkt het verhaal van de analyticus Treurniet aldus: 'Het naar voren halen van de narcistische problemen hoeft volgens hem (Treurniet) niet in te houden het overboord gooien van een stuk oude theorie, namelijk de Oedipale problematiek in de kinderlijke driftontwikkeling' (p. 240). Met deze opvatting staan Loewald en Treurniet natuurlijk niet alleen, maar voor wie, voor wat precies zijn zij en hun geestesverwanten bang? Van Rijthoven's verslag geeft hieromtrent geen uitsluitsel. Het geeft wel de indruk dat *Kohut* en *Schafer* momenteel als de belangrijkste nieuwlichters worden beschouwd.

Het is niet aan mij te beoordelen of de voorgestelde vernieuwingen tot afschaffing van de klassieke psychoanalyse zullen leiden en/of de bestaande vrees daarvoor nogal wezelachtig is of niet. Het gaat mij hier om de moderne houding tegenover het Oedipuscomplex. Hoezeer Kohut (1977) de psychoanalytische traditie misschien ook ondermijnt, ten opzichte van het gevestigde Oedipuscomplex mist hij elk revolutionair elan. Want hoe voorzichtig zaait hij zijn twijfel: 'Does the psychology of the self, in other words, simply add a new dimension to our grasp of the experiences of the oedipal child because it permits us to take into account the support, or the lack of support, of the selfobjects during this period? Or do the conceptualizations of self psychology cast doubt on the essential correctness of the oedipal reconstructions themselves?' (p. 246). Kohut weet het niet. Wel weet hij dat het Oedipuscomplex onze aandacht ten volle verdient. In een hoofdstuk dat geheel aan dit onderwerp gewijd is, kunnen we lezen: 'Two principles will guide us in our task of reevaluating the Oedipuscomplex from the point of view of the psychology of the self: that we are not questioning the data of Freud's discovery, but the adequacy of the theoretical framework into which they were put and, thus, their significance; and that we are not necessarily denying the truth of the classical theory of the central position of the Oedipus complex, but only the universal applicability of this theory. . . . The classical theory explains a good deal about the child's oedipal experiences'. (p. 223). Hier wordt niet zozeer het bestaan of het belang van oedipale conflicten in twijfel getrokken, als wel de juistheid van Freud's verklaring ervoor. Kohut's veronderstellingen tasten de kern van het Oedipuscomplex niet aan. Nog minder bedreigend voor de traditionele zienswijze op het Oedipuscomplex zijn de ideeën van Schafer (1976). Hij schrijft: '. . . so far as psychoanalysis is concerned, there are few if any marital relationships in which oedipal significance is absent' (p. 74), en 'In ceasing to act oedipally, the child no longer regards its parents in an intensely sexual and rivalrous way'. (p. 208). De blik van hedendaagse analytici is alleen wat verruimd: 'We modern psychoanalysts see the Oedipus complex in a broader perspec-

tive than Freud did. . . without really slighting the importance of the Oedipus complex, we are free to take a broader view than Freud in his respect'.

Schafer meent dat Freud's metapsychologie, zoals de stellingen over de inrichting en de mobiliteit van de psyche, gerust gemist kunnen worden. Het gaat in de psychoanalyse op de eerste plaats om de mens als betekenisverlener. Nu hechten mensen niet altijd de juiste betekenis aan hun gedragingen. Het is aan de analyticus om het doen en laten van zijn cliënten te herinterpreteren. De mogelijkheid tot voorspellen zou bij deze taak uitgesloten zijn. Zulke opvattingen treft men ook bij andere analytici aan, bij Van Leeuwen (1973) bijvoorbeeld. Geen van deze psychoanalytici schijnt voldoende te beseffen dat semantische problemen tot de meest weerbarstige vraagstukken behoren, waarvoor de psychologie en de taalkunde zijn gesteld. Over de interpreteerkunst kan niemand echt veel zeggen vooralsnog, ook niet dat eventuele groei van kennis over het interpreteren principieel geen perspectief kan openen op predictie. Dit is niet de plaats voor nadere toelichting, zoals ik over het voorstel om zgn. metapsychologische ballast te negeren in de praktijk van onderzoek en therapie evenmin zal uitweiden. Alleen dit: nog nooit heeft iemand duidelijk aangegeven wat onder metapsychologie moet worden verstaan. Het is echter niet in te zien dat precisering van dit begrip tot gevolg moet hebben dat de metapsychologie – voorzover zij niet samenvalt met de metafysica – scherp en niet arbitrair afgezonderd kan worden van alle overige uitspraken over menselijke bedrijvigheid.

Volgens Van Leeuwen kan de analyticus niet naar oorzakelijke verbanden zoeken, maar moet hij trachten verborgen betekenissen in manifeste gedragingen en uitlatingen op te sporen. Hij meent dat Freud's zogenaamde metapsychologische constructies in een concrete analyse irrelevant zijn. Het is theoretisch mogelijk dat Van Leeuwen alle, of veel problemen rondom het Oedipuscomplex als metapsychologisch, en dus praktisch als van weinig waarde beschouwt. Waarschijnlijk is dit niet. Van Leeuwen spreekt in 'Het psychoanalytisch minimum' (1973) weliswaar niet met naam en toenaam over oedipale problematiek, maar vermoedelijk zal hij niet alles, waarschijnlijk zelfs heel weinig, wat hierover is gezegd tot de metapsychologie willen rekenen. Het al dan niet ontbreken van aanwijzingen voor het Oedipuscomplex, zou hem in een gegeven analyse niet verbazen, zo wekt hij de indruk. Welke koers dan houdt de therapeut volgens hem aan? En hoe verstandig is die gerichtheid?

De analyticus moet naar Van Leeuwen's mening aannemen dat de analysand onbewuste motieven heeft en dat die niet toevallig onbewust zijn. Verder mag hij niet betwijfelen dat de motieven van zijn patiënt uit de kindsheid kunnen stammen en dat zij symbolisch tot uitdrukking kunnen worden gebracht. Dit zijn de vaste uitgangspun-

ten, die men tezamen nog niet als een adequate typering van de psychoanalyse kan beschouwen; een bestrijder van de psychoanalyse zou deze axioma's heel goed kunnen aanvaarden.

Voor het werk van de therapeut zijn natuurlijk meer ideeën nodig. Van Leeuwen put deze ideeën uit de verzamelde psychoanalytische bevindingen, en uit wat hij noemt algemene mensenkennis, uit gezond verstand, en gebruikt ze als hypothesen, zgn. zoekschema's, waarvan het nog maar af te wachten is of ze houdbaar zijn in het geval van een bepaalde patiënt. Of een hypothese gehandhaafd kan blijven moet blijken uit '... een zo sterk mogelijke contextuele confirmatie, waarbij criteria als coherentie, convergentie van de uitkomsten, gedetailleerdheid en rijkdom van de begrepen data (informatie) en nauwsluitendheid van de hypothesen het zwaarste wegen, als bij een juridische bewijsvoering of de ontcijfering van een geheimtaal'. (p. 63/64).

Dit programma, ondogmatisch en heuristisch van aard, is aantrekkelijk, maar niet zonder problemen. Ik zal niet proberen alle mogelijke bedenkingen aan te voeren; ik beperk mij tot enkele summiere kanttekeningen. Allereerst moet worden opgemerkt dat de analogieredenering mank gaat. In de rechtspraak en bij decodering heeft men uitstekende maatstaven om te beslissen dat een bepaalde uitleg verworpen moet worden. Een waterdicht alibi van de verdachte geeft vrijspraak; wartaal betekent dat de voorgestelde interpretatie, de vertaalsleutel fout is. Rechters en ontcijferers hoeven niet altijd te twijfelen. De psychoanalyticus, die meent dat er niets te voorspellen valt in zijn praktijk, moet wel twijfelmoedig zijn. Hij kan slechts hopen op contextuele confirmatie van zijn interpretatie, wat betekent dat geen enkel gegeven op zichzelf in staat is deze interpretatie omver te werpen.

Analytici zeggen voorts goede redenen te hebben om geen informatie in te winnen bij de echtgenoot, ouders en andere bekenden van de patiënt. Dit wil ik niet in twijfel trekken, maar deze passiviteit valt moeilijk in verband te brengen met de gewenste speurtocht naar *zo sterk mogelijke* contextuele confirmatie. De overtuiging dat een cliënt alle noodzakelijke gegevens verschaft voor een juiste interpretatie is ongefundeerd. Het idee dat wat werkelijk belangrijk is voor de analysand, bij herhaling naar boven zal komen, behoeft eveneens speciaal onderzoek.

De genoemde criteria voor bevredigende interpretaties zouden gespecificeerd moeten worden, wat een gerenommeerd wetenschapstheoretisch probleem vormt, waaraan men niet licht voorbij kan gaan. Ze zijn bovendien niet toereikend. De menselijke waarneming is selectief. De therapeut vindt niet alle uitlatingen van de hulpbehoevende even interessant. Zo kan hij komen tot een sluitende verklaring, die naar genoegen van de cliënt, maar niettemin fout is. Ook de vaak indrukwekkende en binnen de interpretatiemodus onweerlegbare uitleg van een paranoïalijder voldoet aan de gegeven maatstaven. Vanuit wetenschappelijk oogpunt bezien is het minder belangwekkend vast te

De weg terug.

stellen dat een zekere interpretatie te rijmen is met de feiten (wat met zeer abstracte hypothesen al heel gemakkelijk lukt), dan te constateren dat de interpretatie naar alle waarschijnlijkheid de enige juiste is. Men kan dan niet ontkomen aan het toetsbaar stellen van de vooronderstellingen bij een interpreteerwijze. Om van een geldige interpretatie te kunnen spreken, zou men moeten weten waarom zij in welbepaalde gevallen al dan niet toepasselijk is.

Diefstal, bijvoorbeeld, kan veel betekenen, maar niet alles. Idealiter zouden we precies weten wanneer stelen een uitdrukking van pure hebzucht is, of van de wens iemand te duperen, van het verlangen een ander te bezitten, van verachting voor de maatschappij, of van nog iets anders. Hiervoor zouden we tenminste moeten weten dat het geval waarvan sprake is, in relevant opzicht vergelijkbaar is met andere onafhankelijke gevallen, waarop de interpretatie van toepassing wordt geacht. Binnen en buiten de wetenschap verklaren we menselijk gedrag bij vergelijking en op grond van meestal impliciete, maar wel degelijk toetsbare theorieën. De benodigde kennis is te achterhalen, maar slechts door uiterst zorgvuldige, systematische observatie; therapeutische zittingen bieden daartoe nauwelijks of geen gelegenheid. Contextuele confirmatie van een interpretatie biedt niet meer dan een twijfelachtige aanwijzing. De veronderstelling dat de psychoanalyse, opgevat als betekenisleer, voor traditioneel wetenschappelijk, met strenge controles ingebouwd onderzoek principieel ontoegankelijk is, kan niet juist zijn. Het streven naar contextuele confirmatie kan de aangewezen weg zijn omdat we vooralsnog te weinig weten, niet omdat we in beginsel geen grotere zekerheid kunnen verkrijgen, niet omdat de toeschrijving van eigenschappen aan mensen methodisch wezenlijk verschilt van de vaststelling van zonsverduisteringen.

Zolang onvoldoende kennis beschikbaar is lijkt het inderdaad raadzaam een groot aantal hypothesen simultaan uit te proberen totdat de best passende overblijft. Men moet echter bedenken dat de mens een zeer beperkte informatieverwerker is. De hoeveelheid zoekschema's die de therapeut kan overzien, zal niet zo erg groot zijn, en over de flexibiliteit van de analyticus moet men zich geen illusies maken. Van Leeuwen's programma zal, in de praktijk uitgevoerd, meer vastigheid blijken te bevatten dan gesuggereerd wordt. Nog krachtiger wordt het beroep op geestelijke wendbaarheid, als we onze ideeën voor interpretaties niet alleen ontleen aan de psychoanalyse en het gezond verstand, doch ook te rade gaan bij de psychologie in ruimere zin, de sociologie, fysiologie e.d. Tegen zo'n brede oriëntatie kan niet het geringste bezwaar bestaan als het streven is de reeks plausibele interpretaties voltallig te maken. Voor de mens zou zo'n rijkdom te veel van het goede zijn. Stel dat de befaamde 'little Albert' van Watson en Raynor (1920), vermoedelijk het eerste kind bij wie experimenteel een fobie werd opgewekt, als volwassene in analyse was gegaan. Zou zijn therapeut ontdekken dat zijn vrees voor pluizige dingen aange-

jaagd was in een even simpele als boosaardige conditioneerproef, waaraan hij als baby onderworpen werd?

Het is dus niet aannemelijk dat analytici ten aanzien van alle potentiële interpretaties een gelijke mate van zakelijke distantie in acht nemen. Empirische steun zullen zij ferventer zoeken voor sommige hypothesen dan voor andere, terwijl weer andere niet eens in aanmerking zullen komen (zie ook Farrell 1962; 1976). Gezien de algemene teneur in het psychoanalytische oeuvre, is het te verwachten dat vele analytici naartig zullen speuren naar tekens van het Oedipuscomplex. Gezien de slechte voorzorgen die zij in de therapie tegen selectieve aandacht kunnen treffen, zullen zij sporen van oedipale conflicten vaker wel dan niet bij hun patiënten ontwaren.

Het is bekend dat nogal wat psychologen de psychoanalyse geen overweging waardig keuren. Veel van hen hebben zich beijverd een grote hoeveelheid informatie te leveren over ouder-kind-relatie en persoonlijkheidsvorming, onderzoeksresultaten die direct relevant zijn voor de benodigde empirische basis van het Oedipuscomplex. Het is jammer dat zij meestal niet de moeite nemen hun uitkomsten mede in het psychoanalytisch licht te evalueren, waardoor het wetenschapsstrategische belang van Freud's opvattingen geringer is dan wenselijk. Dat is jammer omdat het geloof in het Oedipuscomplex wijd verbreid is, terwijl in genoegzame empirische verankering nooit is voorzien. Het is nog steeds vraag of het Oedipuscomplex als theoretische constructie deugt, en erger: of de waarnemingsgegevens, waarop de hele theorie is gebouwd, juist zijn. Moderne tijdschriften die de educatie van jonge ouders ten doel hebben, wakkeren het Freudiaanse geloof niet zelden aan. Maar ook bezonnen schrijvers, als cultuursociologen en historici, beschouwen het complex als een boven twijfel verheven gegeven. Lasch (1975) bijvoorbeeld verwijt in een boekbespreking de auteurs dat zij het Oedipuscomplex als veel te nieuw voorstellen, nl. als een bij-product van de industriële revolutie. Hij meent dat Freud in grote trekken gelijk had: 'Contrary to Weinstein and Platt, men do not 'wish to be free'. They wish to remain dependent; only the renunciation of the mother and the internalization of the father's authority forces them to overcome this dependence. This struggle is one of Freud's most important discoveries. . .'

Het hedendaagse aanzien en de nog steeds aanwijsbare invloed van het door Freud beschreven Oedipuscomplex zal menigeen onderschatten. Vanwege deze status is er nog steeds behoefte aan gezonde, empirisch-wetenschappelijke belangstelling. Vanzelfsprekend zijn er moeiteloos momenten te vinden waarop jongetjes de vader(figuur) vervloeken, de moeder(figuur) adoreren, en waarop meisjes zich eveneens overeenkomstig Freud's theorie gedragen. Daar wensen, belangen en gedragingen van verschillende individuen nu eenmaal soms wel, soms niet op elkaar zijn afgestemd, valt elk mensenpaar dan ook zowel harmonie als disharmonie ten deel. Enkel gedragsobservaties op de

bedoelde momenten bevestigen het Oedipuscomplex uiteraard geenszins. Hooguit bieden zulke waarnemingen *enige* steun voor de psychoanalytische theorie. Waar het om gaat is vast te stellen dat kinderlijk gedrag jegens ouderfiguren zich autonoom ontwikkelt op een wijze die afhankelijk is van het geslacht van de betrokkenen. Zou de empirische fundering van het Oedipuscomplex deugen, dan mag het niet zo blijken te zijn dat wat jonge kinderen doen en zeggen voornamelijk is te voorspellen uit het gedrag van hun ouders. Maar we weten nog steeds niet of zoontjes hun vaders een tijdlang verfoeien en angstaanjagender vinden dan dochttertjes, etc. En als dit al het geval is moet nog worden bepaald of, en zo ja in hoeverre, een dergelijk verschil wellicht toe te schrijven is aan de gerichtheid van de opvoeding, voor zover aangewezen door de sekse van het kind, of aan rollen die mannen en vrouwen in het algemeen, vaders en moeders in het bijzonder spelen.

Het Oedipuscomplex is een interessante wetenschappelijke constructie, gebouwd op therapeutische en alledaagse ervaringen. Ten aanzien van deze ervaringsvormen bestaan onvoldoende waarborgen voor onbevooroordeelde vaststelling van verschijnselen. Het empirisch fundament, de waarnemingsbasis van het complex dient alsnog met wetenschappelijke gestrengheid te worden onderzocht. Dit wordt zelden beseft. Vrijwel iedereen die belang stelt in het Oedipuscomplex neemt aan dat de waarnemingsbasis vast en zeker is. Het merendeel van hen houdt daarenboven Freud's simpele versie voor juist. In kringen van psychoanalytische specialisten zijn Freud's ideeën in kwestie niet zonder weerwoord gebleven, maar deze wetenschappelijke discussie heeft zich steeds alleen op theoretisch niveau afgespeeld: op verschillende manieren worden de als ontwijfelbaar voorgestelde observatiegegevens verklaard. Deskundige aanhangers van de psychoanalyse kenmerken zich vandaag de dag niet zozeer door een eensgezinde houding in theoretisch opzicht, maar door unanimitieit over de empirische fundering van het Oedipuscomplex. De theoretische discussie is tot nog toe voorbarig geweest. Allereerst moet men weten wat er nu precies ter theoretische verantwoording staat.

Literatuur

- Farrell, B. A. (1976), *The criteria for a psychoanalytic interpretation* (1962). In: Glover, J. *The Philosophy of mind*, Oxford University Press.
- Freud, S. (1905), *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie*, *Ges. W. Band V*, Frankfurt a/M: S. Fischer Verlag, 1972.
- Freud, S. (1913), *Totem und Tabu*, *Ges. W. Band IX*, Frankfurt a/M: S. Fischer Verlag, 1973.
- Freud, S. (1918), *Aus der Geschichte einer infantilen Neurose*, *Ges. W. Band XII*, Frankfurt a/M: S. Fischer Verlag, 1972.
- Freud, S. (1919), *Ein Kind wird geschlagen*, *Ges. W. Band X*, Frankfurt a/M: S. Fischer Verlag, 1972.
- Freud, S. (1923a), *Das Ich und das Es*, *Ges. W. Band XIII*, Frankfurt a/M: S.

Ludiomil 75

een tablet voor
dag en nacht

- Fischer Verlag, 1972.
- Freud, S. (1923b), 'Psychoanalyse' und 'Libidotheorie', *Ges. W. Band XIII*, Frankfurt a/M: S. Fischer Verlag, 1972.
- Groen, J. A. (1980), *Achter Spiegels en Maskers, Psychoanalytische essays*, Amsterdam: Boom.
- Kohut, H. (1977), *The Restoration of the Self*, New York: International Universities Press.
- La Planche J. en J. B. Pontalis (1973), *The language of Psycho-analysis*, London: The Hogarth Press.
- Lasch, C. (1975), The emotions of family life, *New York Review of Books*, 27 nov.
- Lecuwens, W. F. van (1973), Het psychoanalytisch minimum. In: Cassee, A. P. e.a. *Klinische Psychologie in Nederland*, Deventer: Van Loghnum Slaterus.
- Loewald, H. W. (1979), The waning of the Oedipus Complex, *Journal of the American Psychoanalytic Association*, vol. 27, 4, p. 751-776.
- Rijthoven, T. van (1980), Psychoanalyse en toekomst, *Maandblad voor Geestelijke Volksgezondheid*, 3, p. 237-242.
- Schafer (1976), *A new language for Psychoanalysis*, New Haven: Yale University Press.
- Waelder, R. (1964), *Basic Theory of Psychoanalysis*, New York: Schocken Books.
- Watson, J. B. en R. Raynor (1920), Conditioned emotional reactions, *Journal of Experimental Psychology*, 3, p. 1-4.

Met dank aan dr. Joh. Hoogstraten voor zijn redactioneel commentaar.